

Стрельцова Світлана Вікторівна

Інтерпретація мотивів українського народного мистецтва у творчості сучасної художниці Тетяни Русецької

У статті розглянуто специфіку художньої мови сучасної художниці Тетяни Русецької. Проаналізовано звернення до мотивів українського традиційного народного і декоративно-ужиткового мистецтва.

Ключові слова: Тетяна Русецька, Україна, ХХ століття, звернення до мотивів народного мистецтва.

Стрельцова С.В.

Интерпретация мотивов украинского народного искусства в творчестве современной художницы Татьяны Русецкой

В статье рассмотрена специфика художественного языка современной художницы Татьяны Русецкой. Проанализированы обращения к мотивам украинского традиционного народного и декоративно-прикладного искусства.

Ключевые слова: Татьяна Русецкая, Украина, ХХ век, обращение к мотивам народного искусства.

Svitlana Streltsova

Interpretation of Motives of Ukrainian Folk Art in Works of Contemporary Artist Tetiana Rusetska

The article examines the specificity of the artistic language of the contemporary artist Tetiana Rusetska. It analyses the appeals to the motives of the Ukrainian traditional folk and decorative and applied art.

Key words: Tetiana Rusetska, Ukraine, 20th century, appeal to motives of folk art.

Творчість Тетяни Русецької є яскравим прикладом самобутності, індивідуального художнього погляду на органічне поєднання символіки традиційного народного мистецтва з сучасною образотворчістю. Застосування усталених знаків і символів у моделюванні зображень, поєднання з елементами декоративного мистецтва складає основу її творчості. Саме цим вирізняються роботи означеної мисткині серед різноманіття художнього мовлення початку ХХІ століття.

Мета дослідження — висвітлити вплив декоративно-ужиткового мистецтва на формування та збереження традицій у творчості сучасної української художниці Тетяни Русецької.

Нині сучасне українське мистецтво переживає новий етап розвитку й більшість творців шукають себе та свою особливу мову в контексті актуальних подій, з можливістю самоідентифікації у безмежному художньому просторі. Дослідження творчості Тетяни Русецької є ак-

туальним, оскільки в основі живописних пошуків майстрині — розвиток ідеї відновлення та збереження традицій української мистецької культури. Переосмислюючи сьогодення, художники постійно експериментують з формою, руйнуючи межі видової специфіки мистецтва, змішуючи різні техніки, поєднуючи візуальне відтворення дійсності з прогресивними медійними та технічними засобами виразності.

Тетяна Русецька — одна з тих митців, які можуть впливати на розвиток сучасних течій та реагувати на світові події, не втрачати себе, стабільно підтримуючи особисте зростання. Адже художник має бути впізнаваний серед багатьох і залишатися на гребні хвилі подій. З цього приводу Вікторія Бурлака зауважувала, що «Для зовнішнього світу важлива стабільність, у внутрішньому — постійним є тільки зміна» [2, с. 174]. Саме це, аналізуючи творчість Т. Русецької, можна відзначити в її роботах, для яких притаманне віддзеркалення змін світосприйняття автора.

До проблематики вивчення розвитку абстрактного мистецтва й символіки народної орнаментики неодноразово зверталися художники, етнографи, мистецтвознавці. Проте творчість сучасних українських митців потребує персоналізованого вивчення з можливістю розкриття впливу етнокультурного осередку на формування творчої особистості.

Становлення та формування мисткині почалося на етапі отримання першої професійної освіти у Дніпропетровському художньому училищі імені Вучетича в 1990–1995 роках. Так, М. Криволапов зазначає: «<...> твори сучасних митців відзначаються глибшим переосмисленням художньої форми. У них філософський підтекст домінує над відкритою сюжетно-інформаційною довідковістю, відчувається бажання авторів глибше зазирнути у структуру Всесвіту і людського буття...» [6, с. 628]. Саме у цей час, на початку 90-х, в українському мистецтві формується нова хвиля митців.

Творці з кінця ХХ ст. зосереджуються на візуальній самоцінності художнього образу та виборі технік, що допомагало їм створювати власний пластичний код. Тогочасні життєві реалії вплинули на формування світогляду мисткині.

По закінченню училища Тетяна вступає до Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури на факультет сценографії до професора Д.Д. Лідера. Саме під керівництвом відомого художника-сценографа й педагога, майстра образно-дійової режисури сценічного простору, художниця почала застосовувати у творчих наробках поєднання предмета з метафорою, насичувати просту форму глибоким філософським змістом (рис. 1–3). Свій творчий та професійний шлях вона продовжила як художник-сценограф у Київському академічному театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра. Це був переламний період у творчості молоді художниці.

У театрі, зустрівши прогресивних режисерів та акторів, які експериментували на театраль-

них підмостках, Т. Русецька починає шукати свою особисту мистецьку мову. Ось як згадував М. Криволапов про тогочасну творчу молодь: «Молоді митці — недавні випускники навчальних художніх закладів, що здобували освіту виключно на основі програм суто академічного спрямування і в рамках соціального реалізму, вмить, без довгих роздумів буквально вибухнули образно-стилістичною новизною і несхожістю з їхніми як українськими, так і російськими колегами старшого покоління, у тому числі і з їхніми педагогами» [6, с. 630–631].

Митці нової української хвилі починають наполегливо шукати свою нову художню модель у творчості, свій філософський підтекст і різнобічні стильові модулі художньої форми. Ці пошуки й роздуми сформувались у персональну виставку «Що бачу я..», яка відбулась 2001 року в стінах Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури.

Подальше становлення та пошуки художнього мовлення мисткині можна розглядати з позиції засновника теорії загального мовознавства Вільгельма фон Гумбольдта. Видатний науковець зазначав, що «мовлення — це суб'єктивний вияв мови, який піддається дослідженню значно важче, ніж мова, що являє собою абстрактну систему своєрідних знаків. У мовленні ніхто не сприймає слів у зовсім однаковому значенні; незначні відтінки значення перебиваються по всьому обширу мови, як кола по воді при падінні каменю». Особиста творчість «безперервно прагне внести в мову що-небудь нове», оскільки «мова не є чимось замкненим у собі: жива хвиля б'є по ній вічним прибоєм із невичерпних джерел індивідуального мовлення <...>» [8]. Можна зазначити, що у творчості митець передає своє світосприйняття засобами художньої мови.

У мистецтві мовою є здатність художника поєднувати форму зі змістом, створювати художні образи, які відповідають дійсності існування

Рис. 1. Т. Русецька.
Ланжерон. 1999 р.

Рис. 2. Т. Русецька.
Нічне кафе біля моря. 1999 р.

Рис. 3. Т. Русецька.
Саломія. 1998 р.

світу та людини в ньому. Для живопису — це колористична гама та колір, для графіки — лінія, крапка, штрих, пляма, для скульптури — об'єм та простір. Спосіб багатогранно сприймати зовнішній світ, активно реагувати на оточення й зберігати своє коріння засобами мистецтва можемо назвати художнім мовленням.

Тетяна Русецька знайшла свою мову для втілення задуму в художніх творах для підтвердження особистісних пошуків взаємодії з оточенням. Вона поєднує розуміння й осмислення світобудови, спираючись на символічне значення зображень, використовуючи відкриті кольори й ритмічність форм.

Багаторічні філософські міркування мисткині про життя та пошук істини проявилися у творчих роботах на тему біблійних сюжетів з використанням основних символів стародавніх знаків (див. додаток 1, рис. 4–6). За словами А. Гурської: «<...> символ — це ключ, який відкриває дорогу в невідоме і вказує шлях до пізнання реальності. Саме це має на меті обрядовість, тому в ній багато символічного, пов'язаного із взаємодією протилежних сил двоякого світу явищ з їхньою конфліктною природою і кінцевою єдністю життя та істини — стрижнем символіки. Символіка лежить в основі людського розуму. Досконалий символ має задовольнити і дух, і інтелект, і почуття. Символ живе і розвивається» [3, с. 21–22]. У цьому контексті зазначаємо особливий вплив символів на творчість мисткині.

Роботи художниці Тетяни Русецької з використанням символіки вперше з'являються 2012 року на арт-фестивалі «АРТОСФЕРА» в Києві й одразу привертають до себе увагу як глядачів, так і мистецтвознавців.

У своїх перших стилістичних пошуках художниця використовує образ світового дерева — одного із головних символів моделі світу [3]. Більшість робіт, створених Тетяною, є втіленням вербального, декоративно-прикладного, живописного мистецтва. Надихається Т. Русецька і самобутніми національними народними розписами. Українське народне мистецтво сягає корінням сивої давнини [5]. Так, М. Кириченко зазначає: «Життя підтверджує, народне декоративне мистецтво збагачується новими аспектами філософсько-естетичного звучання, його краса потрібна людині, в наш час зростає не лише його художньо-культурна цінність <...>» [5, с. 8]. Загалом, спираючись на народну творчість, продовжує розвиватися сучасне мистецтво.

Особливу увагу звертає М. Кириченко на орнаментику: «Малювальниці з особливою любов'ю прикрашали інтер'єр зображенням

чарівних квітів, ягід малини, фантастичних птахів. Усе цвіло в їхніх різноманітних розписах. Одні композиції побудовані на зображенні великої квітки, обрамленої довкола дрібними орнаментальними мотивами <...>» [5, с. 25]. Усі ці елементи чітко відслідковуються у творчості Тетяни.

З початку ХХ ст. На зміну настінному розпису приходять мальовка — декоративний малюнок на тонкому папері. Центром виготовлення мальовок стає с. Петриківка Дніпропетровської області. Пізніше народні майстри, працюючи на окремому аркуші паперу, почали поступово відходити від імітації мотивів настінних розписів, усе більше зважали не так на місце, де має висіти мальовка, як на розміри та формат паперового аркуша. Так у мальовці з'явилися елементи станковізму, а настінний розпис поступово «відокремлювався» від стіни і набував принципово нових мистецьких рис, перетворювався на станковий декоративний розпис [5, с. 43]. Саме так народне мистецтво поступово трансформується в сучасний мистецький простір.

Наче з історичного минулого засобами колажу еднаються з сучасністю на полотні Т. Русецької декоративні квіти, дерева життя, птахи, чаші безсмертя (див. додаток 1, рис. 7–10). Українська дослідниця, фольклорист, етнограф Олена Таланчук так описувала символічну картину космосу в народній космогонії: «У вишивках, народних малюнках, гончарних, різьб'яних виробів на вершині дерева зображують птахів, біля стовбура — людей, звірів, бджіл, у корінні — зміїв, жаб. Дерево розташоване посеред води (моря). На дереві сидить птах (птахів може бути два чи три)» [9, с. 10]. У подальшому аналізі творчості Тетяни ми відслідковуємо використання цих символів.

Досліджуючи творчість Т. Русецької, слід поставити акценти на її ставленні до народного декоративного мистецтва. Сама художниця зазначає: «Мене давно надихає народне декоративне мистецтво, українська вишивка червоним по білому, вишивка гладдю. У цих червоних квітах я бачу всю суперечливу та неоднозначну історію України. Червоні квіти — це і кров, і краса, і Божа любов, і муки, і кохання... Червоні на білому квіти — це стигмати на чистому полотні життя, це рани Христові на плащаниці української історії та самосвідомості. Ці рани досі кровоточать, як кровоточить закохане серце...» (Із розмови з художницею Т. Русецькою. Весна 2016 рік. Рукопис інтерв'ю зберігається в архівах автора). І в творчих роботах художниці ми бачимо підтвердження власних суджень й роздумів.

Серія робіт «Червоне — то любов...» — це філософська притча. Її основа — народне мистецтво, нетлінні символи духу народу, прості та зрозумілі кожному. Неначе вишивкою, гаптуванням, мережкою вплітаються квіти в полотно, заповнюють собою весь простір (див. додаток 1, рис. 11–14). У дослідженнях про орнаментальні основи рослинних форм зазначено, що «прекрасна квітка — символ вічної краси, могла трактуватися узагальнено — як форма, що виявляє художні достоїнства місцевої флори, особливо тих її видів, які відповідають народним уявленням, повір'ям, фольклору та поезії. Квітка уособлює жіноче начало, розвиток, швидкоплинність життя, а також символізм чаші: безсмертя, численність, достаток...» [3, с. 84–86]. У роботах Тетяни завдяки використанню двох кольорів, які символізують любов (червоний) та чистоту (білий), втілено всю радість існування, кохання, дружби.

У серії цих робіт художниця принципово відмовляється від колірного наповнення, залишає лише ахроматичне звучання насиченого червоного. «Червоний колір — теплий колір, енергійний та інтенсивний. У матеріальній формі червоне багате і різноманітне. У ній мужня зрілість та кипіння в собі. Це сонце, колір крові, серйозність, достоїнство, чарівність, символ кохання» [3, с. 124]. Усі роботи насичені символами єднання з історією, що апелюють до традицій народного мистецтва.

Так виявляє значення символу історик і геральдист В. Похльобкін: «Символ, символи — умовні знаки, в основі яких лежать найпростіші й найдавніші накреслення (крапка, лінія) чи геометричні фігури (трикутник, квадрат, коло та ін.), а також знаки, що існували з найдавніших часів у різних народів для позначення світил, планет, зірок і стихій (землі, води, вогню, повітря, вітру, грому, блискавки) або для позначення самої людини, її життя, смерті і статі. Всі ці найдавніші символи <...> є класичними <...> Символ, отже — концентрована умовна абстрактна форма відображення і фіксації наукових (чи релігійних) знань людини з допомогою стилізованого знака» [7]. У цьому контексті, роботи художниці насичені знаками та символами.

У картинах Т. Русецької простежується світ натхнених образів з далекого минулого. У дивному мереживі з'являється ритмічна лінія узору, як народна пісня, що лунає крізь минуле в краще майбутнє. За висловом В. Стасова, у її роботах відтворюється краса рідної природи, співуча мелодія, призначена не лише для очей, а й для розуму й почуттів [4]. Невід'ємною частиною споріднення з українськими традиціями є серія робіт «Хустка», головною ідеєю

якої стає захисний орнаментальний оберіг для сьогодення як відповідь на агресію (див. додаток 1, рис. 15–17).

У цих творах художниця використовує символічну форму та застосовує орнаментальне обрамлення, закладає магічне звучання, наповнює оберіговим змістом. Роботи нібито промовляють, що зброя ніколи не зможе перемогти, не вирветься з оточення, яке створили люди міцно тримаючись за руки, виконуючи «ритуальний танок, заклинання» задля перемоги добра та благополуччя. Застосування орнаменту не випадкове. Ось що зазначає А. Гурська щодо трактування базових орнаментальних форм: «Орнамент — найдавніша з пам'яток. Він розповідає про опанування людиною ритму і поняття про категорію часу. Головні функції орнаменту — естетична, магічна. У цих функціях реалізується знаково-символічна природа орнаменту. Аспектом психологічної значущості орнаментального мотиву є символ, який завершується графічним знаком» [3, с. 41–42]. У своїх роботах мисткиня майстерно використовує орнаментальні символи, зберігаючи ритмічність твору.

Майже в усіх народів орнамент використовується як оберіг. Його наносили на найважливіші і найвразливіші місця: над дверима й вікнами будинку, на знаряддя праці, предмети інтер'єру, особливо часто його використовували в народному костюмі. Дослідження показали, що більшість народів зберігає свої національні орнаментальні системи (наприклад, традиційні форми і фігури українських килимів, писанок, вишиванок тощо). Найпоширеніші мотиви орнаменту з функцією оберега — кола, квадрати, ромби, солярні розети.

У картинах на тему біблійних сюжетів художниця стилізованою мовою зображує відомі та впізнані художні образи, до яких звертається багато митців. У цих творах Тетяна активує їх значущість за рахунок кольорового контрастного акцентування. Навіть при стилізації зображення змістовна наповненість не втрачається, а тільки підсилюється національними культурними традиціями. Особлива мова художниці, зокрема, використання квітів, їх різноманітне трактування, робить твори Тетяни Русецької впізнаними та особливими, не схожими на творчу манеру жодного іншого митця (див. додаток 1, рис. 18–19).

Українська художня культура за останні роки стрімко увійшла в європейський культурний простір. Розуміння цього має формувати сприйняття дійсності, і тоді кожен усвідомить свою ідентичність. За словами М. Криволапова, «подолання стереотипу «провінційності», «вторинності» при інтеграції у загальносвітовий

культурний контекст може забезпечити активізація в мистецтві української національної ідеї, створення художньо-образної етнософії. Досягнення цього потребує органічного засвоєння і творчого використання етнонаціональних художніх традицій і надбань. <...> Українська художня культура зросла на ґрунті культурної спадщини тисячоліть і має історично виплекану багату мистецьку традицію» [6, с. 699]. Не можна не погодитися із цією думкою.

Таким чином, розглянувши творчість Тетяни Русецької, можна зазначити, що вона є яскравим представником сучасного мистецтва. У її творах українська національна культура, традиції, елементи декоративно-ужиткового мистецтва поєднуються з тенденціями сучасного образотворчого мистецтва. Художниця не зупиняючись рухається вперед і знаходить нові форми та засоби вираження національної ідентичності. Тетяна Русецька активно цікавиться національним культурно-мистецьким життям, зокрема приймала участь у таких виставках,

як «Будинок в будинку», галерея М 17, Київ, 2013 р.; «Спадщина», ВДНГ, м. Київ, 2013 р.; «Українська мова», музей Духовних скарбів України, м. Київ, 2014 р.; «Теорія ймовірності», Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України, м. Київ, 2014 р.; персональна виставка «Вихід з чорного», музей Духовних скарбів України, м. Київ, 2015 р. Художниця брала участь у міжнародному пересувному проєкті (США, Європа) «Правдиві свідчення: від революції гідності до сучасності», заснованого Інститутом проблем сучасного мистецтва НАМ України разом з Посольством США за програмою імені Фулбрайта в Україні.

Виставково-творча діяльність художниці направлена на максимальне єднання сучасного з традиційним, багатовіковим національним культурним надбанням народу. Художнє мовлення Тетяни Русецької об'єднує всі шари нашої національної спадщини та мистецького надбання, максимально стверджує в мистецтві українську національну ідею.

ДЖЕРЕЛА

1. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич. — Львів : Світ, 1993. — 272 с.
2. Бурлака В. Історія образу. Мистецтво 2000-х / Вікторія Бурлака. — К. : Фонд підтримки візуальних досліджень, 2011. — 206 с.
3. Гурська А.С. Мова та графіка українського орнаменту : навч.-метод. посібник / А.С. Гурська. — К. : Альтернатива, 2003. — 144 с.
4. Кара-Васильєва Т. Українська сорочка : альбом / Т.В. Кара-Васильєва. — К. : Томіріс, 1994. — 32 с.
5. Кириченко М.А. Український народний декоративний розпис: навч. посібник / М.А. Кириченко. — К. : Знання — Прес, 2006. — 228 с.
6. Криволапов М.О. Українське мистецтво ХХ століття в художній критиці. Практика. Теорія. Історія / М.О. Криволапов. — К. : КИТ, 2006. — 796 с.
7. Похлебкін В. Словарь международной символики и эмблематики [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/pohl/17.php. — Дата доступу : 13.02.2017 р.
8. Стилїстика української мови [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://subject.com.ua/ukrmova/stilistika/11.html>. — Дата доступу : 08.02.2017 р.
9. Таланчук О.М. Українознавство. Усна народна творчість : навч.-метод. посібник / О.М. Таланчук. — К. : Либідь, 1998. — 248 с.